Байтлеуова Лаура Аязбекқызының «8D01705 – Шетел тілі: екі шетел тілі» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Медицина студенттерінің кәсіби шет тілдік коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыру»
тақырыбындағы диссертациялық жұмысының

АҢДАТПАСЫ

Зерттеу жұмысының өзектілігі. Соңғы онжылдықтарда Қазақстанның жоғары білім беру жүйесі елеулі өзгерістерге ұшырады. Болон үдерісіне қосылғаннан бері еліміз жоғары білімді интернационалдандыруға және озық шетелдік тәжірибені білім беру үдерісіне енгізуге белсенді түрде қатысып келеді. Бұл өзгерістердің негізгі мақсаты заманауи еңбек нарығының талаптарына бейімделе алатын жоғары білікті мамандарды даярлау болып табылады. Осы өзгерістерге жауап ретінде білім беру жүйелері білім сапасын арттыруға көбірек көңіл бөлуде. Бұл болашақ мамандардың кәсіби дамуына қажетті білім мен дағдыларды меңгеруіне қолайлы жағдай жасау арқылы жүзеге асады. Бұл үрдіс әртүрлі салаларды, соның ішінде білікті мамандарға сұраныс үнемі өсіп отырған медицина саласын да қамтиды.

Қазақстандағы жоғары білім беру контекстінде бірқатар зерттеушілер тілдік емес жоғары оқу орындары студенттері арасында кәсіби шетел тіліндегі коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру мәселесін қарастырған. Олардың еңбектері кәсіби бағытталған шетел тілін оқытудың берік теориялық және әдіснамалық негізін қалыптастырды. Болашақ медицина мамандары үшін шетел тілін меңгерудің маңыздылығын ескере отырып, медициналық студенттердің кәсіби шетел тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға арналған мақсатты әдістемелік шешімдерге деген қажеттілік те арта түсуде. Алайда жүргізілген әдебиеттерге шолу нәтижесінде Қазақстандағы медициналық студенттердің кәсіби шетел тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігінің қазіргі жай-күйі, қолданылып жүрген педагогикалық тәсілдер және кәсіби контексте шетел тілін меңгеру барысында студенттер кездесетін қиындықтар туралы зерттеулердің саны шектеулі екені анықталды.

Осылайша, зерттеу барысында бірқатар *қайшылықтар* анықталды, атап айтқанда:

– ағылшын тіліндегі ресурстар арқылы өмір бойы білім алуға қабілетті жоғары білікті медициналық мамандарға деген әлеуметтік сұраныс *пен* медициналық мамандық студенттерінің кәсіби шетел тілінде қарым-қатынас жасауға дайындық деңгейінің жеткіліксіздігі арасында;

– медициналық мамандық студенттерінің кәсіби шетел тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға бағытталған оқу үдерісін ұйымдастыру қажеттілігі *мен* осы құзыреттілікті қалыптастырудың әдістемелік қамтамасыз етілуінің жеткіліксіздігі арасында;

– медициналық білім беру саласындағы халықаралық ынтымақтастық мүмкіндіктерінің кеңеюі *мен* денсаулық сақтау мамандарының шетел тілін меңгеру деңгейінің төмендігі арасында.

Зерттеу нысаны – медициналық факультеттерде ағылшын тілін оқыту үдерісі.

Зерттеу пәні – ағылшын тілін оқыту үдерісінде медициналық студенттердің кәсіби шетел тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесі.

Зерттеу жұмысының мақсаты – медициналық студенттердің кәсіби шетел тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға арналған кешенді әдістемелік модельді ғылыми және теориялық тұрғыдан негіздеу, әзірлеу және тәжірибе жүзінде тексеру.

Осы мақсатқа қол жеткізу үшін зерттеу барысында келесі **міндеттер** қойылды:

– Қазақстандағы медицина студенттеріне ағылшын тілін оқытудың қазіргі жағдайына қажеттіліктер талдауын жүргізу, оның ішінде оқыту тәжірибелері, кездесетін қиындықтар, сондай-ақ медицина студенттері мен ағылшын тілі оқытушыларының көзқарастарын анықтау;

– Қазақстанда медицина студенттеріне ағылшын тілін оқытуда қолданылатын силлабустарды салыстырып талдау және олардың кәсіби шетел тіліндегі коммуникативтік құзыреттілікті дамыту тұрғысынан артықшылықтары мен шектеулерін айқындау;

– жалпы ағылшын тілі (General English) мен медициналық мақсаттағы ағылшын тілі (English for Medical Purposes) компоненттері кешенді түрде оқытылатын силлабус әзірлеу;

– принципті эклектикалық тәсілге негізделген әдістемелік модельді және медицина студенттерінің кәсіби шетел тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға арналған оқу-әдістемелік материалдар жинағын әзірлеу;

– ұсынылған әдістемелік модель мен оқу-әдістемелік материалдар кешенінің тиімділігін нақты білім беру жағдайында тәжірибелік тұрғыдан тексеру және бағалау, оның практикалық қолданысқа жарамдылығын және медициналық білім беруді жаңғыртудың заманауи мақсаттарына сәйкестігін қамтамасыз ету.

Зерттеудің ғылыми болжамы: *егер* студенттердің білім алу қажеттіліктерін, күтілімдерін және білімдегі олқылықтарын, сондай-ақ оқыту тәжірибесін, кездесетін қиындықтарды және оқытушылардың пікірлерін қамтитын кешенді талдау жүргізілсе, медицина студенттеріне арналған ағылшын тілі пәні бойынша оқу бағдарламаларына салыстырмалы мазмұндық талдау жасалса, кәсіби шет тіліндегі коммуникативтік құзыреттілікті өзара байланысты құрамдас бөліктер жүйесі ретінде (шет тілдік коммуникативтік, әлеуметтік-мәдени, медициналық бағыттағы метатілдік және кәсіби коммуникативтік) қалыптастыруға бағытталған принципті эклектикалық тәсілге негізделген әдістемелік модель әзірленсе, сондай-ақ студенттердің қажеттіліктеріне бейімделген оқу бағдарламасы мен «Медициналық мақсаттарға арналған ағылшын тілі» оқу материалдары әзірленіп, тәжірибелік тұрғыда тексерілсе, *онда* бұл аталған құзыреттіліктің тиімді қалыптасуын қамтамасыз етеді, *өйткені* бұл компоненттер тілдік және кәсіби дайындықтың

жүйелі дамуына және нақты кәсіби қарым-қатынасқа бейімделуге мүмкіндік береді.

Зерттеудің жетекші идеясы: медицина студенттерінің кәсіби шет тілдік коммуникативтік құзыреттілігін тиімді қалыптастыру принципті эклектикалық оқыту моделін жүзеге асыру арқылы қамтамасыз етіледі, ол шет тілдік коммуникативтік, әлеуметтік-мәдени, медициналық бағытталған метатілдік және кәсіби коммуникативтік субқұзыреттердің дамуын қамтиды.

Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізі отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектеріне сүйенеді. Тілдік емес білім беру бағдарламалары студенттеріне шетел тілін кәсіби бағытта оқыту мәселелері Н.К. Стамғалиева, П.К. Елубаева, Ж.Г. Шайхызада, Ж.Т. Жылтырова, А.Б. Тыныштықбаева, Г.Ш. Ахметова, М.А. Серебряникова, Г.З. Молдахметова, А.К. Аубакирова, Г.О. Рахымбекова, О.Д. Московченко, Р.Ф. Жүсіпова еңбектерінде қарастырылған. Шетел тілін оқытудың теориялық және әдіснамалық негіздері Н.Д. Гальскова, Т. Хатчинсон, Дж.С. Ричардс, И.Л. Бим, Т.С. Роджерс, А.П. Хауэтт, Ц.С. Лю, Ф. Ши, Дж.Д. Браун, И.А. Зимняя, О.А. Обдалова, Е.И. Пассов, К. Грейвс, Е.Н. Соловова, Т.С. Фаррелл, Дж. Скривенер еңбектерінде ұсынылған. Коммуникативтік құзыреттілік мәселелері С.С. Құнанбаева, Н. Хомский, Д. Хаймс, С.Дж. Савиньон, М. Селсе Мурсия, М. Андерсон, С. Террелл, М. Канале, М. Суэйн, У.М. Риверс, З. Дерньеи, Д. Ларсен Фриман еңбектерінде қарастырылған. Принципті эклектикалық тәсіл Б. Кумаравадивелу, Ф. Аль Хасаунех, Д.С. Мванза, Н. Чернус, А. Сивков, Т. Савина, С. Сивков, А. Золовицкая еңбектерінде талданған. Студентке бағытталған оқыту әдістері мен тәсілдері Х.Д. Браун, М. Ваймер, И.К. Надь, С.Ч. Чанг, Л.В. Щерба еңбектерінде қарастырылған.

Диссертациялық зерттеуде қолданылған әдістер мен тәсілдер. Теориялық әдістерден кәсіби мақсаттағы ағылшын тілін оқытудағы отандық және шетелдік тәжірибелерді салыстырмалы талдау және медицина студенттеріне арналған силлабустарға сандық мазмұндық талдау қолданылды. Эмпирикалық әдістер ретінде сауалнама, сұхбат және педагогикалық эксперимент пайдаланылды.

Зерттеу дереккөздері мен материалдарына Қазақстан Республикасының білім беру және тіл саясаты саласындағы нормативтік-құқықтық құжаттар, сондай-ақ ғылыми, педагогикалық және әдістемелік еңбектер кіреді. Сандық деректер онлайн сауалнама арқылы жиналып, оған бес жоғары оқу орнынан 901 медицина студенті мен 31 ағылшын тілі оқытушысы қатысты. Сонымен қатар, төрт жоғары оқу орнындағы оқу бағдарламаларына сандық контент-талдау жүргізілді. Сапалық деректер 11 студент және 5 оқытушымен жүргізілген жартылай құрылымданған сұхбаттар негізінде алынды.

Зерттеудің эксперименттік базасы. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің медицина факультетінде өткізілетін шетел тілі пәні таңдалды. Педагогикалық эксперимент 2023-2024 оқу жылының көктемгі семестрінде «Жалпы медицина» мамандығының 1-курсындағы 34 студентті қамтыды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

– Қазақстандағы медицина студенттеріне ағылшын тілін оқытудың қазіргі жағдайына кешенді қажеттіліктер талдауы жүргізіліп, оқыту тәжірибелері, негізгі қиындықтар, сондай-ақ студенттер мен оқытушылардың көзқарастары анықталды;

– кәсіби шет тілдік коммуникативтік құзыреттілікті дамыту тұрғысынан медицина студенттеріне арналған ағылшын тілі силлабустарына салыстырмалы талдау жасалып, олардың артықшылықтары мен шектеулері айқындалды;

– General English және English for Medical Purposes компоненттерін біріктіретін оқу бағдарламасы әзірленді;

– принципті эклектикалық тәсілге негізделген әдістемелік модель және оқу-әдістемелік материалдар жинағы жасалды;

– ұсынылған модель мен әзірленген оқу-әдістемелік материалдар жинағы нақты оқу үдерісінде эксперименттік тұрғыда тексеріліп, олардың тиімділігі, практикалық маңыздылығы және медициналық білім беруді жаңғырту үрдістеріне сәйкестігі дәлелденді.

Зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы: Кәсіби бағытталған шет тілін оқыту теориясын дамытуға қосқан үлесінде көрінеді: медицина студенттерінің кәсіби шет тілдік коммуникативтік құзыреттілігінің құрылымы мен мазмұны негізделіп, принципті эклектикалық тәсіл кешенді әдістемелік модельдің негізі ретінде дәлелденеді. Зерттеу нәтижелері тілдік емес мамандықтар студенттеріне шет тілін оқытудың теориялық және әдіснамалық негіздерін одан әрі дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ұсынылған модель мен әзірленген оқу-әдістемелік материалдар English for Medical Purposes (EMP) курстарында тиімді қолданылып, оқытушыларға студенттердің кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді және болашақ шет тілі мұғалімдерін даярлау үдерісінде қосымша ресурс ретінде пайдаланылуы мүмкін.

Зерттеу жұмысының ғылыми тұжырымдары:

1. Қазақстандағы медициналық факультеттерде ағылшын тілін оқытудың қазіргі жағдайы студенттердің нақты коммуникативтік қажеттіліктері мен қолданыстағы оқыту тәжірибесі арасындағы сәйкессіздікпен сипатталады. Студенттер де, оқытушылар да кәсіби бағытталған және интерактивті тәсілдерді көбірек кіріктіру қажеттілігін мойындайды. Студенттер мен оқытушылардан алынған кері байланысты талдау жоғары оқу орнындағы ағылшын тілі курстарын жетілдірудің нақты бағыттарын анықтады, соның ішінде кәсіби бағыттылықты айқындау, тәжірибеге негізделген тапсырмаларды көбейту және студенттердің болашақ кәсіби талаптарына сәйкестікті қамтамасыз ету қажеттілігі бар.

2. Қазақстандағы медицина студенттеріне ағылшын тілін оқытудың қазіргі жүйесі силлабус мазмұны мен кәсіби талаптар арасындағы құрылымдық сәйкессіздікпен сипатталады. Академиялық силлабустарда жалпы ағылшын тілінің медициналық мақсаттағы ағылшын тілінен басым болуы базалық тілдік сауаттылықтан кәсіби шетел тіліндегі коммуникативтік құзыреттілікке өтуді қамтамасыз етпейді. Соның нәтижесінде, формалды оқытуға қарамастан,

медицина студенттері клиникалық немесе академиялық ағылшын тілі ортасында толыққанды әрекет ете алмайды.

3. Университет деңгейіндегі ағылшын тілін оқытуды жетілдіру оқу бағдарламасын қайта құруға байланысты, онда кәсіби коммуникативтік жағдаяттар мен клиникалық қарым-қатынасқа басымдық берілсе, теориялық тіл меңгеру мен кәсіби коммуникативтік құзыреттілік арасындағы алшақтық жойылады.

4. Медицина студенттерінің кәсіби шетел тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігін дамыту өзара байланысқан шетел тіліндегі коммуникативтік, әлеуметтік-мәдени, медициналық бағытталған метатілдік және кәсіби коммуникативтік кіші құзыреттерді жүйелейтін кешендік әдістемелік модельге тәуелді. Осы модельді арнайы әзірленген оқу материалдарымен бірге жүзеге асыру жалпы ағылшын тілі деңгейінен шынайы клиникалық және академиялық ортада тиімді әрекет етуге қажетті мамандандырылған функционалдық құзыреттілікке көшуге мүмкіндік береді.

5. Әзірленген педагогикалық модельдің тиімділігі тәжірибелік тексеру арқылы дәлелденді: белсенді және студентке бағдарланған оқыту тәсілдерін кіріктіру медицина студенттерінің коммуникативтік құзыреттілігінің өлшенетін деңгейде артуына алып келеді. Тәжірибелік тексеру нәтижелері эклектикалық тәсілді жүйелі қолдану медицина студенттерінің жалпы тілдік біліктілігінен мамандандырылған кәсіби коммуникативтік құзыреттілікке статистикалық тұрғыдан мәнді ауысуын қамтамасыз ететінін көрсетті.

Зерттеу жұмысының сыннан өтуі мен жариялануы. Диссертациялық жұмыстың негізгі нәтижелері 9 ғылыми жарияланымда баяндалып, апробациядан өтті. Оның ішінде Scopus дерекқорына енетін ғылыми журналда 1 мақала, Қазақстан Республикасы Ғылыми және жоғары білім министрлігі Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынған басылымдарда 4 мақала, халықаралық конференцияларда 3 мақала, шетелдік басылымда 1 мақала жарық көрді, сондай-ақ 1 авторлық құқық куәлігі алынды.

Зерттеу жұмысының құрылымы: Диссертациялық жұмыс кіріспеден, үш тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады.